

מלכה בצאתה וקבצנית בביתה

נורית גוברין; נוסעת אלמונית, שלומית פלאום: חיים ויצירה, הוצאת כרמל 2005, 375 עמ'

ספר כדוגמת נוסעת אלמונית, על קורותיה של שלומית פרידה פלאום, הוא חלומי הטוב של כל אדם שעשה בחייו דבר ראוי, מעניין או יוצא דופן ואבד בתהום הנשייה. ואכן, בשל היותה ראויה לניעור האבק ששקע על מאורעות חייה, שלומית פלאום היא בת-המזל התורנית שהציתה את דמיונה של חוקרת הספרות, פרופ' נורית גוברין, שכבר החייתה בעבר דמויות נשכחות שהעירו בה סקרנות, למשל איריה יאן, דבורה בארון ונחמה פוחצ'בסקי. "חדוות החשיפה והגילוי לאחר פעילות מחקרית-בלשית ממושכת - אין דומה לה" כותבת גוברין ב"פתח דבר", (שם, עמוד 9); ואכן, אין אבן שגוברין לא הפכה במאמציה לשרטט את דמותה של פלאום ולשוב ולנפוח בה חיים. ואילו גוברין אף היא בת-מזל על שהעלתה בחכתה אשה שלא רק סיפור חייה מרתק אלא אף הותירה אחריה שובל ארוך של עדויות להיתלות בהן: ספר פרי עטה, מסמכים אישיים, תצלומים, מכתבים שכתבה וקיבלה, רישומים חינוניים מעשה ידיה ותיעוד רחב היקף באוטוביוגרפיה שכתבה על חייה, ודמותה אף שימשה בספר (ועל שבעה ימים) שכתב הסופר דב קמחי בהשראתה.

ללא ספק היו עוד נשים ילידות סוף המאה התשע עשרה שחיו כפלאום (קובנה, ליטא 1893 - ירושלים, 1963) חיים עצמאיים, חתרניים על פי תפיסתן, לאחר שהשאירו מאחוריהן חיים מזרח-אירופיים יהודיים-בורגניים ובאו אל פלשתינה בשאיפה לחיים בעלי אופי אחר, עברי חלוצי. ייחודה של פלאום שעלתה לארץ בגיל שמונה עשרה נובע מרוחב היריעה הפיזית והתפיסית שבה ניהלה את חייה בארץ ישראל ובמקומות רבים אחרים בעולם, וגם, כאמור, מהעובדה שהשאירה אחריה כל כך הרבה פינות מידע שאפשרו את הרכבת הפסיפס העשיר של חייה. דווקא פרטים מסוימים חשובים כגון תאריך לידתה המדויק של פלאום היו עלומים, וגוברין מתארת בספרה את עבודת הנמלים שעשתה בחברת קדישא "קהילת ירושלים" לביור הפרטים החסרים.

ואכן, החומרים הביוגרפיים והספרותיים שפלאום השאירה אחריה הם כה עשירים ותוכנם כה מעורר פליאה - עד שנורית גוברין חשדה בתחילה שמא אינם (ובכלל זה בספרה של פלאום בת ישראל הנודדת) אלא "התחזות, של מי שבאה לפאר את עצמה ולייחס לעצמה מעשים שלא עשתה" (שם, עמוד 13). אלא שלאחר חקירה מדוקדקת התברר לגוברין שכל הכתוב מהימן ומדויק וכי נשוא חקירתה הבלש שלה היא אשה שהקדימה את זמנה, שהיו לה

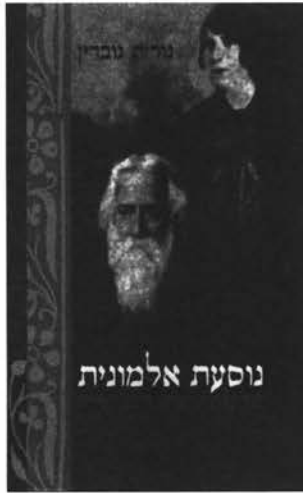
דעות חדשניות ונועזות לתקופתה, שחיה חיים יוצאי דופן במעשיה ובמסעותיה ואשר תרמה כמיטב יכולתה להגנת השפה העברית המתחדשת ושאפה לתרום תרומה ממשית לטובת החינוך בארץ ישראל. בסוף מלחמת העולם הראשונה, פלאום אף נסעה בהמלצתו של הסופר יהודה בורלא לדרוש כדי לנהל שם שני גני ילדים ולסייע בארגון בית יתומים. לצערה, נכשלו רוב ניסיונותיה להכניס שינויים במערכת החינוך על פי תפיסותיהם של מחנכים-

פילוסופים דוגמת פסטלוצ'י, פרבל, רוסו ומונטסורי.

אין ספק שפלאום היתה גם פמיניסטית בתפיסתה. בחזונה ראתה תפקיד מיוחד לנשים בכלל ולנשים בארץ ישראל בפרט ואף שאפה לעגן את זכויות האשה בתוך החברה המתהווה. האוטוביוגרפיה שכתבה פלאום (1935) היא, ככל הידוע, האוטוביוגרפיה הראשונה שכתבה אשה מארץ ישראל והיא אף כתבה, ככל הנראה, את ספר המסע הראשון בעברית של אשה מארץ ישראל.

פלאום היתה אשה של ניגודים: אשת העולם הגדול מחד ואשת חינוך עבריה ציונית מאידך, שהבדידות העיקה עליה, אך גם היוותה גם את התמריץ לעשייה המרובה שלה ולמסעותיה. כשנסעה, כתבה, "לא היה לי פנאי להרגיש את בדידותי". בחו"ל נהגה להציג את עצמה כאשה עבריה מארץ ישראל המחודשת את נעוריה ואף התקבלה בכבוד מלכים. בארץ, לעומת זאת לא היה לה כל מעמד והיא נחשבה למוזרה ומוחצנת.

לא לחינם קראה גוברין לספרה "נוסעת אלמונית". בהיותה אוהבת מסעות בכלל ו"מסעות ספרותיים" בפרט, נמשכה גוברין משיכה עזה אל ההיבט היותר מסעיר בחייה של פלאום - נסיעותיה הרבות והתכופות ברחבי העולם, אשר התפרסו על מרבית חייה (ככל הידוע, עד שנת 1940) וכללו ארצות קרובות ורחוקות. אפילו את עלייתה ארצה בגיל שמונה עשרה (1911) שזרה פלאום בסיוורים ברחבי אירופה, ושנה לאחר עלייתה ארצה, כבר "חרשה" את הארץ לאורכה ולרוחבה, מה שהיה נועז למדי על פי התפיסה המקובלת דאז. תקצר היריעה מלתאר את כל המסעות שערכה פלאום בימי חייה. (אגב, מעניין לציין שגוברין לא הצליחה להשיב על השאלה כיצד מימנה פלאום את דמי נסיעותיה ושהותה בחו"ל). פלאום פגשה דמויות מפורסמות - הלן קלר והסופרת פרל ס' בק - וערכה ראיון עם ילדת הפלא שירלי טמפל, אך אין ספק שהמסעירות שבנסיעותיה היו להודו, שם שהתה שנה שלמה, פגשה פעמיים את מהטמה גנדי, מנהיגה הבלתי מעורער של הודו החדשה, ואף חיה זמן-מה לצד המשורר בעל פרס נובל לספרות, רבינדרנת טאגור.

לאחר שובה לארץ, פלאום שמרה עמו על קשרי מכתבים ואת הערצתה אליו ודבר ידידותם האמיצה פרסמה בספר רבינדר-נת טאגור, בהוצאת "שנטי" בירושלים (1946).

"שלומית פלאום היתה מלכה בצאתה וקבצנית בביתה", כותבת גוברין (שם, עמוד 14). אשה רבת פעלים זו מתה לבסוף, ערירית ונשכחת, היות שמעולם לא נישאה ולא היו לה ילדים, ולאחר שהלכה לעולמה לא היה מי שינציח את חייה. בספרה נוסעת אלמונית הקימה אותה גוברין לתחייה והצילה אותה מאלמוניותה. בכל זאת, קשה שלא להרהר שאין לתחייה זו אלא חיי שעה קצובים, לאור המספר הבלתי נתפס של ספרים הרואים אור בימינו, חדשות לבקרים.

■

עדנה שמש

מלחמת ששת הימים בפרספקטיבת החברה הישראלית

תום שגב: 1967, והארץ שינתה את פניה, כתר 2005, 710 עמ'

אין ספק שתום שגב הוא היסטוריון היודע לספר סיפור. זהו ספר אנושי, צבעוני קריא ומעניין, כפי שהיה גם ספרו הקודם ימי הכלניות. באשר לרלוונטיות ולתרומה ההיסטורית של הספר, זו כבר שאלה אחרת.

על מלחמת ששת הימים יצאו לא מוזן שני ספרי מחקר, הראשון, ספרו של מיכאל אורן, והשני, ספרו של עמי גלוסקא. אולי זה המקום לשאול - במה אנו מתעניינים בדוננו במלחמת ששת הימים, ולבחון מה תרומתו של הספר, להבהרת אותן נקודות עניין.

ובכן, מעניין הוא בראש ובראשונה תהליך קבלת ההחלטות של הדרג הפוליטי, הן בישראל והן במדינות ערב, כמו גם מעורבות המעצמות בכלל, וארה"ב בפרט. שנית יש עניין במערכת היחסים בין הדרג הפוליטי הממונה לזה הצבאי המבצע. שלישית, מהלך המלחמה וניהולה. האם מילא הדרג הצבאי אחר הוראות הדרג המדיני? רביעית, השפעת תוצאות המלחמה על החברה ועל המדינה.

דומה ששגב השכיל לשרטט תמונה ראויה ערב הנקודות, אם כי כל עוד הארכיונים במדינות ערב סגורים, לא ניתן להשלים את התמונה. בניהול